

KERTINĖ
PARAŠTĖ„Valyt ar nevalyt“
komunistus?

Ką daryt su buvusiais komunistų režimų pareigūnais ir savanoriškais ar priverstiniais saugumo organų bendradarbiais? Vidurio-Rytų Europos šalyse šis klausimas sužadina ypatingas aistras. Šių šalių vyriausybės be atvangos kritikuojamos už nesugebėjimą iki šiol išvalyti senojo režimo elitą. Tvirtinama, kad nors buvęs saugumo aparatas jau paleistas, saugumiečiai tebėra įtakingi ir sugeba išsprauti į svarbius postus.

Čekoslovakijos parlamentas, 1991 metams baigiantis, priėmė vadinamąjį „liustracijos“ – „apsisvarinimo“ – įstatymą, pagal kurį buvusiems komunistiniams pareigūnams penkerius metus bus uždrausta užimti valdžios ar svarbius privačius postus. Išimtis tebus padaryta „Prahos pavasario“ metu, nuo 1968-ųjų iki 1969-ųjų gegužės mėnesio, veikusiems pareigūnams. Gruodžio mėnesį Čekoslovakijos Švietimo ministerija paskelbė, kad bus valomi ne tik mokytojai, bet ir pagalbinių personalas. Prezidentas Vaclav Havel „liustracijos“ įstatymui nepritarė, bet su juo susitaikė. Panašus įstatymas buvo priimtas ir Vengrijoje, tačiau prezidentas Arpad Göncz vis dar atsisako jį pasirašyti.

Apie šią jaunųjų Vidurio-Rytų Europos demokratijų dilemą rašo (dienraštyje *Newsday* 1991 m. spalio 13 d.) Čekoslovakijos rašytojų sąjungos pirmininkas ir Čekų PEN centro ikūrėjas Ivan Klima. Jis pripažįsta, kad šie kaltinimai ir piliečių apėmusios abejonės yra pagrįsti. Dar užpurnai Čekoslovakijos ministras pirmininkas ir finansų ministras buvo kompartijos nariai. Į ministrų postus buvo paskirti daugelis komunistų, pašalinę iš kompartijos per valymus po 1968 metų invazijos. Senojo režimo laikais praturtėję aukšti partietiai tebėra įtakingi ir galingi. Paaiškėjo, kad daugelis buvusių komunistinio saugumo bendradarbių užima aukštus postus parlamente ir valdžios aparate, o tokius asmenis labai lengva šantažuoti. Visa tai, rašo Klima, sukėlė nepasitenkinimo audrą čekų ir slovakų tarpe. Vis gausėja ir garsėja balsai, reikalaujantys kažko panašaus į

„denacifikacija“ – nacių išvalymą po Antrojo pasaulinio karo: visi komunistai turi būti pašalinti iš valdžios postų, reikia viešai paskelbti visų buvusių komunistinio saugumo bendradarbių pavardes.

„Valymų“ priešrinkininkai Čekoslovakijoje tačiau tvirtina, kad toksai „apsisvarinimas“ būtų neįmanomas. Komunistinė santvarka užsitęsė 40 metų ir į savo tinklą įtraukė kiekvieną pilietį. Kas vadovaus „valymams“ ir kokiais kriterijais bus vadovaujama – klausė „valymų“ kritikai. Ar tokio masto „apsisvarinimas“ nepakirs visuomeninių institucijų? Kur bus galima surinkti pakankamai „nekalto“ žmonių „kaltiesiems“ pakeisti? Prieš senąjį režimą Čekoslovakijoje aktyviai kovojo tikrai nereikšminga mažuma. Dalis jų buvo ekskomunistai, išmesti iš kompartijos už dalyvavimą 1968 metų „Prahos pavasaryje“. Ir kas buvo kaltesnis? Buvusieji komunistai, 20 metų kovoję prieš totalitarinį režimą, ar tie, kurie niekad neįstojo į kompartiją, bet toleravo režimą ar su juo bendradarbiavo – klausia Klima.

Pritardamas kritikiams balsams, čekų rašytojas teigia, jog demokratija negali pasiduoti valymų aistrai. Jo nuomone, taip pat bergždžia ginčytis apie nekalumą ir kaltę, nors aiškūs nusikaltimai kitas dalykas. Demokratijai tetrėtų rūpėti kiekvieno asmens kompetencija ir jo siekiai. Šimtų tūkstančių pavardžių paskelbimas tikrai padidintų visuomeninius neramus. Klima mano, kad tokių sąrašų paskelbimo reikalaujantys žmonės tenori išgyti daugiau populiarumo prieš ateinančių metų rinkimus.

Kokia išeitis iš šios nelemtos padėties? Čekų autorius siūlo, kad pačius atsakingiausius valdžios postus turėtų užimti asmenys, neturėję jokių ryšių su buvusiuoju režimu. Taip pat tik tokie asmenys turėtų būti skiriami ir į postus, reikalaujančius moralinio nuoseklumo ir atsakingumo – teisės apsaugos, švietimo ir masinės informacijos srityse. Klima palaiko prezidento Havel'io kompromisinę poziciją, kad pritaria jo pageidavimui, kad kandidatai į kai kuriuos postus

ALFONSAS EIDINTAS

Čikagoje esančio Lituanistikos tyrimo ir studijų centro pirminko dr. Jono Račkausko maloniai pakviestas patalkinti kai kuriems jų sumanymams, o ir savo būsimajai studijai apie Lietuvos prezidentą Aleksandrą Stulginskį pasirinkti medžiagos vedinas, norėčiau bent fragmentiškai supažindinti su istorijos mokslo situacija Lietuvoje.

Matyt, nėra reikalo įrodinėti savo istorijos (tautos ir valstybės) svarbą. Neperdėsiu pasakęs, jog Lietuva išliko ir vėl išliko nepriklausomų valstybių tarpo nuolatines kovas už savo kalbą, kultūrą ir istoriją deka. Praeitės žygiai, senolių darbai ne tik stiprina dvasią, bet ir kėlė vis naujus ir naujus žmones į darbą ir veiklą laisvės labui. Visų okupacijų, o ypač paskutiniosios – sovietinės – metais, būtent istorija turėjo tarnauti svetimųjų ideologijai ir galutinei krašto sovietizacijai.

Nelengvai prisikėlėme.

Penkiasdešimt metų trukusi komunistinė prievarta padarė savo – du didžiausius judosius išėjo, deka, iš istorikų (jeigu taip galėtume juos pavadinti) tarpo – tai Mykolas Burokevičius bei Juozas Jermalačius, kurių „veikla“ nuvedė juos į sausio 13 dienos žudikų gretas. Buvo ir daugiau juos remusių. Tačiau absoliuti dauguma istorikų liko su savo tauta.

Šiuo metu, kai Lietuvos valstybė pilnai pripažinta tarptautinėje arenoje, tačiau apimta ekonominės krizės, humanitarinių profesijų žmonėms atėjo nelengvos dienos: universitetuose mažinamas studentų skaičius, reikiama – mažiau reikės ir dėsytųjų. Kol kas istorikai buvo ruošiami Vilniaus universitete ir Vilniaus pedagoginiame institute. Tačiau daugiausia pro-

* Dr. Alfonsas Eidintas yra Lietuvos tautinio istorikų komiteto pirmininkas.

tūrėtų įrodyti savo nekalumą. Taipgi kiekvienam pilietui turėtų būti garantuota teisė patirti, ar jo pavarde yra buvusių saugumo agentų ir bendradarbių sąrašas. (Kartais – primena Klima – į tokius sąrašus patekdavo ir visai nekalta žmonės.) Tada toksai asmuo patsai nuspręstų, ar jis dar nori kandidatuoti į tokį postą, ar, jei sąrašai būtų suklaidoti, pareikalauti, kad ji išteisintų tokioms byloms spręsti įsteigta ypatinga institucija.

Griežtų „apsisvarinimo“ įstatymų įvedimas Čekoslovakijoje ne-sustabde karštų diskusijų, kurių turėtų klausytis ir Lietuva.

Dr. Alfonsas Eidintas iš Lietuvos su dr. Jonu Račkausku Lituanistikos tyrimų ir studijų centre, Jaunimo centro patalpose, Čikagoje.

fesionalių specialistų buvo su-telkta Lietuvos istorijos institute. Šiuo metu jame dirba 11 habilituotų mokslo daktarų, 43 mokslo kandidatai ir 97 mokslo darbuotojai, personalas – iš viso 172 žmonės. Deja, dalį tenka jau dabar atleisti ir ne tik tuos, kurie blogai dirba – smarkiai sumažėjo finansavimas, mažėja ar sumažintos kai kurios programos ir įvairūs anksčiau buvę užsakymai.

Istorikai taip jau susiklostė, jog Lietuvos istorijos instituto tyrinėjimų laukas platus ir margas. Tai mūsų tautos ir Lietuvos valstybės, pilietinės krašto istorija. Pagalbiniai istorijos mokslai (šaltintyra, heraldika ir pan.) etnografija, archeologija. Archeologijos srityje iš tiesų daug naujų, nes ypačiai didelį mastą pasiekė Lietuvos senovės miestų kasinėjimai.

Didelė instituto archeologų grupė tyrinėja Vilniaus Žemutinį pilį. Visai neseniai ji perorganizuota į atskirą Pilų tyrimo skyrių, o jos vadovu paskirtas žymus tyrinėtojas, istorijos mokslų kandidatas Vytautas Urbanavičius. Po šių kasinėjimų galvojama pradėti ir kompleksinį pilies restauravimo projekto sudarymą, ko jau seniai reikalauja Lietuvos visuomenė. Taigi padėtas geras pamatas pilies atstatymo darbui. Taip pamažu bus atkurta istorinė Lietuvos valstybingumo šerdis Vilniaus centre, šalia Katedros didingjo pastato.

Jau pilnai atkasti Kunigaikščių rūmų pamatai, renkama ir ikonografinė, archyvinė medžiaga. Kol kas šiais darbams vykdyti gauname Lietuvos vyriausybės bei visuomenės (Lietuvos Kultūros fondo) pinigine parama.

Senoji krašto istorija okupacijos laikotarpiu nebuvo tokia persekiota vertinimų ir tyrimų prasme ar kitaip labiau problemiška. Lietuvos valstybės istorija, atskirų didžiųjų kunigaikščių veikla ir politika – šios ir panašios temos buvo siaurinanamos ir ideologizuojamos, ypač gniaužtas teisingas žodis apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios inasą į tautos istorinę raidą, tačiau visa kita daugiau ar

mažiau aptarta, todėl tam tikra gera pradžia yra jau padaryta. Dideles viltis dedame į archeografijos skyrių, kuris užsiima Lietuvos Metrikos, miestų istorijos ir kitų archyvinų šaltinių publikavimu. Šiam skyriui vadovauja istorijos mokslų daktaras Antanas Tyla, beje, vienintelis iš istorikų Lietuvoje neseniai išrinktas Lietuvių katalikų mokslo akademijos nariu. Kito, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, skyriaus veiklai vadovauja istorijos mokslų daktaras Leonas Mulevičius, žinomas agrarinės istorijos specialistas. Būtent šių skyrių tyrinėtojai turi susitarimą su Lenkijos, Rusijos, Gudijos ir Ukrainos istorikais. Katinama bendradarbiaujant publikuoti gal 200 tomų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aktų rinkinį – Lietuvos Metriką. Kartu jie tyrinėjami, reguliariai rengiamos konferencijos. Tai turėtų suburti išugdyti, tikimės, gana stiprią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrinėtojų mokyklą. Derinant senųjų dokumentų publikacijos darbus, pasiskirstyta tomiais. Didžioji darbo našta gula ant mūsų instituto ir Vilniaus

universiteto istorikų pečių. Galbūt dabar tai jau nėra taip politiškai aktualu, bet mokslui labai svarbu išleisti tokio didelio Rytų Europos regiono pagrindinį šaltinį. Leidyba koncentruosis, bent kol kas, vilniškėje „Mokslo“ leidykloje. Su Vilniaus universitetu paeiliui ruošiami po toms kasmet. Du tomai jau paruošti spaudai. Pirmasis išeis, žinoma, Vilniuje.

Antra stambesnė tema būtų tautinis lietuvių atgimimas 19-ame amžiuje. Socialinė ekonominė istorija lyg ir parašyta, bet visuomeninės-politinės raidos tyrinėjimų aiškiai stokoja. Anksčiau daryta ir metodologinė klaida, kai visa, kas buvo Lietuvos istorijos palikimas, bet, sakykim, parašyta lenkų kalba ar su aiškia lenkų įtaka – visa buvo tarytum atiduota lenkams. Šita klaidinga tradicija paveldėta ar tik ne iš senosios, prieškarinės Lietuvos istorikų mokyklos. Dabar svarbu visų pirma iš naujo ištyrinėti ir gauti autentišką to meto Lietuvos – daugiakalbį, net daugiatautį gyvenimą – vaizdą. Juk tai buvo irgi Lietuvos istorija, ir ji darė įtaką atgims-

tančiai lietuvių kultūrai. Neabejotinas trūkumas – Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos ir jos tyrinėtojų stoka. Tačiau ir čia galvojama padaryti pradžią naujai perorganizuojamame Etnokultūros istorijos (negalutinis pavadinimas) skyriuje, kurio vadovu paskirtas jaunas ir produktyvus istorikas Egidijus Aleksandravičius. Šio skyriaus tyrinėtojų rūpės ir mūsų tautinės inteligentijos brendimas, etninių grupių Lietuvos gyvenime atskleidimas.

Toliau – modernios Lietuvos valstybės, Lietuvos Respublikos genezė. Viena iš svarbesnių temų būtų Lietuvos valstybės atkūrimas 20-ojo amžiaus pradžioje – reikšmingiausias mūsų tautos šio amžiaus įvykis. Jo problematikos svarstymas suaktyvėjo per dabartinį Lietuvos atgimimą ir savo ruožtu skatino jį. Nebus pamirštas šaltinių leidimas, lygiagrečiai ruošiamą monografijų seriją; sąlyginiai ar jau ir tikri atskirų jos darbų pavadinimai būtų tokie: „Lietuvių politinė veikla I pasaulinio karo metais“, „Lietuvos valstybės Tarybos 1917-1918 metų protokolai“. (Ši svarbų dokumentų rinkinį – sudarytojai A. Eidintas ir R. Lopata – jau išleido „Mokslo“ leidykla. Tame atsispindi Lietuvos Tarybos veikla, jos koordinavimas, politiniai tikslai ir, žinoma, visas procesas, kaip iš Tarybos vėliau išsirutuliojo valstybės atkūrimo organai).

Toliau tiriamas valstybės stipėjimo procesas. Dar viena monografija (ją baigia ruošti Česlovas Laurinavičius) – „Lietuvos ir Sovietų Rusijos Taikos sutartis 1920 metais“. Šita tema svarbi ir šiomis dienomis atrodo gana pamokoma. Dar prie vienos temos darbuojasi tyrinėtojai – tai Lietuva 1939-1941 metais. Čia ruošiamas kolektyvinė monografija apie vidaus, užsienio politikos padėtį plačiame europinės to meto situacijos fone. Ši monografija aiškiai parodo, kokiais metodais stalinistinė Sovietų Sąjunga likvidavo Lietuvos Respubliką, o paskui ją sovietizavo.

Ir, žinoma, tiriama politinių partijų veikla, politinių jėgų išsi-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Vidurio-Rytų Europos demokratijų dilema • Lietuvos istorikai • Jolitos Kavaliūnaitės apsakymas • Juliaus Kelero eilėraščiai • Operos solistų iš Lietuvos koncertas Čikagoje • Dainavos ansamblio koncertas Čikagoje • Povilo Tamulionio medžio darbai

Dr. Alfonsas Eidintas ir Jonas Dainauskas Lituanistikos tyrimų ir studijų centre, Jaunimo centre, Čikagoje.

Lietuvos istorikai, jų rūpesčiai ir užmojai

(Atkelta iš 1 psl.)

dėstymas. Partijos 1905-1907 metais, Didysis Vilniaus seimas, partijų veikla carizmo reakcijos metais, politinės partijos Nepriklausomajai Lietuvai, prezidentai, politiniai veikėjai, Lietuvos kariuomenė, jos likimas. Tai temos, kurios anksčiau buvo „neperspektyvios“, „nedisertabilios“, „nereikalingos“. Dabar jas imamasi rimtai gvildinti.

Neseniai knygynuose pasirodė nauja R. Žepkaitės knyga apie Vilniaus atgavimą 1939-1940 metais ir procesus, kurie Vilniuje vyko, kai Lietuva jį perėmė. Plečiame tyrinėjimus apie Lietuvos sienas ir jų kitimus įvairiais amžiais ir metais, kadangi kai kuriomis užuominomis iš Rytų akivaizdžiai grasinama. Tad išsamūs ir pagrįsti mūsų darbai bus reikalingi ne tik skaitytojams ir kolegoms, bet ir Respublikos vadovybei, derybų komisijoms.

Nors ir neįtikėtina, tačiau teisybė, kad kol kas mažiausiai rimtų tyrinėjimų palieštas yra vadinamasis tarybinis laikotarpis, sovietinė epocha, nors komunistų valdoma Lietuvos SSR anuomet apribojo senosios istorijos tyrinėjimus ir vertė vis daugiau rašyti apie „socializmo“ raidą, kurti pastarųjų metų apologetinę istoriją. Daug bėdų ir su šaltiniais, ir su interpretacija, ir su terminija. Daug kas nutylėta. Kad ir vėliausioje Lietuvos TSR istorijoje – ten buvo kalbama apie vadinamąją klasių kovą, o apie trėmimus – iš viso nieko. Taip pat ir apie gyventojų sudėties pakitimus ne vien dėl trėmimų, žudynių, bet ir dėl migracijos pokario metais, prisidėdant Lietuvos industrializavimui. Sakysim, gerai, pramonė atkurama, kyla, bet matom ir šio laikotarpio neigiamus padarinius, kurie iš viso nebuvo aptarinėjami: monopolizacija, ekologijos bėdos, atskirų pramonės imonių, net išties šakų absoliutus nereikalingumas Lietuvai, kai neatsižvelgta į jos ūkio ypatybes, žaliavų resursus ir t.t. Tikrų ir netikrų pasiekimų

skaicius reikia ir patikrinti, ir įvertinti iš naujo, kritiškai vertinant ne tik statistiką, bet ir jau paskelbtų darbų (tuo metu) išvadas.

Tyrinėjant sovietinį laikotarpį, bus analizuojama tremtis, rezistencija, kolektyvizacija, to laiko kaimo ir miesto situacija. Perorganizuojami du vienas kitą dubliavusieji Lietuvos pokario istorijos ir Partijų istorijos skyriai bei sujungti į vieną – Naujųjų laikų laikų istorijos skyrių, kuriam vadovaus istorijos mokslų kandidatas Gediminas Rudis. Dabar turėtų rasti ir naujų idėjų, ypač iš jaunų darbuotojų, kurie išmoks rašyti apie šią epochą, ją analizuoti.

Gal svarbiausia – tyrinėjimo metodų problema. Kone iki 1988 metų buvome priversti vadovautis tik vienu – vadinamuoju marksistiniu-lenininiu – metodu, o jis buvo, deja, neobjektyvus, baisiai vienpusiškas, tik iš vienos klasės ar vienos partijos pozicijos vertinantis ir tautos, ir valstybės istoriją. O metodų pasaulyje yra daug. Reikia diskutuoti dėl vieno ar kito taikymo, kadangi nebeverta išradinėti to, kas išrasta. Reikia taikyti įvairius metodus ir galvoti apie natūralių kelių istorikų mokyklų atsiradimą, kurios sietsi su vieno ar kito stambesnio istoriko darbais, burtų jo naudojamų metodų šalininkus, leistų jau kalbėti apie tyrinėjimų įvairiapusiškumą ir pilnatvę.

Nereikia, žinoma, būt naiviems optimistams. Lietuvos istorikų pajėgos daugiausia koncentruotos Lietuvos istorijos institute. Aukštųjų mokyklų istorikai, deja, turi didžiulius akademinių darbo krūvius ir kartais tiesiog nebeišgali įsijungti į vieną ar kitą mūsų organizuojamą stambų ir labai reikalingą darbą, nors jų kvalifikacija tai leistų. Turime labai aiškius ir glaudus planus, sakysim, per dvejus trejus metus paruošti tą ir tą – jie mielai prisidėtų, bet tiesiog nesuspeja. Tad dažnai tenka remtis tik savom įgėm. Žinoma, naujas galimybes

atveria daktarantūra. Palyginti neseniai su Kauno Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi Algirdu Avižieniu susitarėme ruošti aukštos kvalifikacijos specialistus bendroje daktarantūroje. Mūsų žinomas mokslininkas dr. Tyla jau vadovauja būsimųjų profesionalių istorikų studijoms. Žinomi istorijos, filologijos, tarptautinės teisės specialistai įeis į daktarantų studijų komitetus, dėstys svarbias studijų įgilinimui disciplinas.

Ir trumpai apie užmojus. Tai ne tik dokumentų kaupimas, jų paieška, bet ir aktualių dokumentų rinkinių leidimas, teminiai tyrimai. Visuomenė, o ir mes patys jaučiame naujos Lietuvos istorijos reikmę. Del to jau šiais metais pradėdame ruošti Lietuvos istorijos nuo seniausių laikų iki šių dienų vienetą. Tai būtų ne paprastas Adolfo Šapokos ar Vandos Daugirdaitės-Sruogienės vienetų variantas. Stengsimės, konceptualiai išdėstydami tai, kas jau apmąstyta, pažvelgti į tautos ir jos kovos už Lietuvos Valstybę istorinį kelią. Po šio tomo labai aiškiai išsiskirtų naujos 10-12 tomų akademinės Lietuvos istorijos planas, kurį galutinai realizuoti gali pavykti gal jau tik 21-ame šimtmečiu. Vienatomės, o po to ir daugiatomės Lietuvos istorijos rašymas, be abejonės, leis ne tik aiškiai apčiuopti tai, ko stokojame, tačiau ir išsąs naujų, svarbių darbų pasirodymą, iškels naujas pavarde istorikų tarpe, sustiprins mūsų ryšius su užsienyje gyvenančiais Lietuvos istorijos specialistais, lietuviams ir nelietuviams.

Lietuvos valstybės atkūrimas leido ir istorikams atstatyti savo teises pasaulio istorikų organizacijose. 1991 metų pabaigoje atkurtas Lietuvos tautinis istorikų komitetas, o jo valdyba išsiuntė laiškus Tarptautiniam istorikų komitetui, prašydama atstatyti jame šios Lietuvos istorikų asociacijos narys (nuo 1931 iki 1940 metų Lietuvai jame at-

I. I. Brodsky (1884-1939)

Leninas Smolny institute

Pranas Lapė

Leninas Smolny institute, pagal I. I. Brodsky Alijeus, 41" x 30"

stovavo prof. I. Jonynas). Nuo šiol Lietuvos istorikai tarptautiniuose seminaruose ir konferencijose ir formaliai bus Lietuvos Valstybės istorikų mokyklos atstovais, tiesiogiai gaus informaciją iš tarptautinių organizacijų,

keisis ja su kolegomis iš kitų šalių.

Atskirai reikėtų kalbėti apie leidybos bėdas, bet jos įsivaizduojamos – sunku visiems. Šiaip ar taip, aišku, kad istorija turės tapti istorija, tikrų istorijos

mokslu. Savo darbą jau dirba tikrieji politikai, ir mums nereikia jų dubliuoti. Lietuva vėl nepriklausoma valstybė, o jos istorikai gali objektyviai vaizduoti jos sunkų istorinės raidos kelią ir laisvę ir nepriklausomybę.

Jolita Kavaliūnaitė

Mano draugė Finilija

Vardas jos buvo Finilija, pradėjo pasakoti apie geriausiają savo draugę Konstanciją. Atkaklūs lotynistai užsispyrę teigia, kad jis – šis vardas Finilija – išsivystęs iš lotynų žodžio *filia* – duklė. Tačiau kiekviena mergina jau pačiu savo būvimu yra *filia* – negali gi ji nebūti kieno nors duklė.

Tad gilintis reikia toliau. Atidesni lotynistai pastebės, jog Finilijos žodžio gilumoje glūdi specifiskesnė jo reikšmė, kylanti taip pat iš lotyniško, bet kito žodžio – *finis*, reiškiančio pabaigą.

Ir *finis*, t.y. pabaiga, buvo to sutvėrimelio esencija. Kur tikėtai ji pasirodydavo, tenai tuoj viskas ir pasibaigdavo. Čia kalbu apie vaikinų ir merginų draugystes. Kur tik besimezganti draugystė, ten ir Finilija. O kur Finilija, ten ir tos draugystės pabaiga. Toji draugystė dingdavo kaip vandenys.

Ir kiek ji jaunų porų draugystę suardė – ne tik mano, bet ir daugelio kitų: Petro ir Birutės, Vidmanto ir Janutės, Sauliaus ir Sandrinės. Būtų išskyrusi ji ir Giedrį su Giedrute, Rimą ir Rimutę, Laimį ir Laimutę, Gražį ir Gražutę, Birą ir Birutę. Ir net ko gero Adomą ir Ievutę. Kas jai!

Kai kurias suardytuves mačiau aš pati savo akimis. O kai kurių tik aidas pasiekė mane, o dar kitų liko tik klaikus šešėlis.

Prilipdavo ji prie vaikinuko ir tol jo nepaleisdavo, kol nuo kitos merginos jo neatplėsdavo. Tada ji ir tą vaikina, lyg iščiulptus griaučius, išmėsdavo upės srovėn. Kartais jis taip išmestas, dar kiek ir damasis, šiaip taip pasiekdavo kitą krantą. O kartais upės srovės nešamas tik dingdavo, ir niekas jo jau nebeatydavo.

O Finilija buvo graži. Ir ne daug kas pajėgdavo jos burtams atsispirti. O merginos net nei nemėgindavo. Palikdavo savo vaikina kaip aukai paskirtą avelę. Ir kokia ji žemiška būtybė galėtų konkuruoti su jos akių mėlynumu, plaukų geltonumu, viso kūnelio pumpurikiškumu, žodžių

saldumu, rankų vijokliškumu?

Ir Finilija domėjosi visi ir visoki: jauni ir nejauni, aukšti ir maži, ploni ir stori, tamsūs ir šviesūs, beplaukiai ir plaukuoti.

Tačiau ne visi ir ne visoki vaikinai ją traukė. Oi ne! Ji gerokai buvo išranki. Atsispausdavo ji jauniems ir nejauniems, aukštiems ir mažiems,

Algimantas Kezys

Iš ciklo „Giesmių giesmė“ 1991-1992

ploniems ir storiems, šviesiems ir tamsiems, beplaukiams ir plaukuotiems.

Bet buvo viena savybė, kuriai ji negalėdavo atsispirti, o ta savybė buvo ta, kad tuo vaikinui kita mergina domėdavosi. Tad ir vien dėl to, t.y. dėl kitos susidomėjimo, ir ji susidomėdavo jaunais ar nejaunais, aukštais ar mažais, plonais ar storiais, tamsiais ar šviesiais, beplaukiais ar plaukuotais. Jų fizinę savybę ji nei nepastebėdavo. Užtekdavo matyti ji pro kitos akis: jei kitai koks nors įdomus, tai ir jai tas pats bus neišvengiamai įdomus.

Ir taip Finilija sukte sukosi prie tokio Viktoro. Nejaunas beplaukis buvo jis, bet juo jau kita mergina buvo susidomėjusi.

Niekai negalėjau suprasti, kodėl ji taip prie jo prisikabino. „Gi jis tau per senas“, peikiau jį. „Gi beplaukis jis“, atkalbiniau ją nuo jo.

Bet Finilija, jei girdėjo, tai nesiklausė ir nematė ji to beplaukiškumo ir nejaunumo. Atmerkė ji savo akių mėlynumą, nuleido ji savo plaukų geltonumą, atstatė ji ji savo kūno pumpurikiškumą, apsaldino ji žodžių saldumu ir apkabino ji rankų vijokliškumu.

O koks vaikinąs pajėgtų tam akių mėlynumui, plaukų geltonumui, kūnelio pumpurikiškumui, žodžių saldumui ir rankų vijokliškumui atsispirti? Jei kas ir pajėgtų, tai tikrai jau ne tas Viktoras. Po ranka vaikščiojo jie takeliais, ir grojant griaužiančius tango, apsaldinančius valsus ir dūkstančius polkas, sukosi šokių salės viduryje. Ir iš abiejų laimė trykštė tryško. Gi jis šokdina tokią mėlyną, geltonplaukę, pumpurikišką merginą, o ji lyg su trofėju šoka su paveržtu vaikinui nuo kitos, dabar vien tik kampe sėdinčios, merginos.

Ir tęsėsi jų idilija dvi dienas. Po pirmo šokių vakaro susitarė jie susitikti ir ateinančiai. Ir vėl ji triumfiškai segėsi gėles žiedus lyg lauro vainiką į plaukus ir ejo šokių salėn. Ir vėl susitikus Viktorą skendo su juo muzikoje ir nėrėsi į jos bangas ir sukosi jos sukuryje.

Bet šį vakarą jau jai neužteko vien tik jo garbinančių akių. Užėjo jai noras apsidairyti.

Iš muzikos bangų išplaukė ji ir iš šoko sukūrio išbėgavo ji. Ir taip išplaukus ir išbėgavus apsi-

Algimantas Kezys

Iš ciklo „Giesmių giesmė“ 1991-1992

dairė ji. Ir nusivylė ji. Ji su trofėju, bet niekas nebeplaujo. Josios rankose vaikinąs, bet niekas kitas jo jau nebeuori.

Apsidairė ji, ištare savo mintyse: „Ką aš čia su tokiu šoku?“. Išsinarpliojo iš jo rankų ir nuėjo ji. Jis liko vienas vidury šokių salės lyg stalas be kedės, lyg vazonas be gėlės, lyg šluota be šlavėjo, lyg apsiaustas be vilkėtojo.

O ji, niekad nepalaužiama, ir vėl drąsiai stojo į kovą. Prie durų pastebėjo ji daug besužadantį porų. „Koks gyvenimas vis dėlto puikus!“ pagalvojo ji, slinkdama prie vienos labiausiai draugystėje pažengusios poros.

Padėkime Pelesai

Šio šimtmečio dvidešimtaisiais generolo Želigovskio legionieriams okupavus Vilniaus kraštą, sustiprėjo lietuvių gyventojų priešpauža visose gyvenamosiose srityse ir net bažnyčiose. Vilniaus vyskupijos Rodūnės parapijos bažnyčioje ne kartą lenkomanų kunigų buvo sukurstytos riaušės ir net muštinės. Tuomet patys lietuviškiausios šios parapijos atstovai kaimai nusprendė atsiskirti ir susiburti į savąją Pelesos katalikų bendruomenę. Tuomet Vilniaus arkivyskupas, dabar Palaimintasis Jurgis Matulevičius, pritarė šiam sumanymui ir paskyrė pirmuoju klebonu entuziastingą kovotoją už šviesą ir tiesą kun. M. Pšemeneckį. 1926 metais buvo pastatyta medinė koplyčia ir klebonija.

Tačiau tuometiniam Eišiškių dekanui nepatiko jo darbai ir netrukus pirmasis klebonas buvo triukšmingai iškeltas. Tada į jo vietą buvo paskirtas kovingas Dievui ir Tėvynei tarnas kunigas Baltazaras Budreckis. Šis energingas ir gabus organizatorius išvystė plačią švietėjišką veiklą ir padėjo pamatus mūrinei Pelesos bažnyčiai. Visa tai nepatiko Vilniaus arkivyskupiui R. Jalbžikovskui, kuris kun. Budrecką net norėjo suspenduoti, bet vėliau pakeitė sprendimą ir iškėlė į tolimuosius Vasiūnus, Gudijos pakrastyje.

Ši garbinga dvasininką pakeitė nepaprastai doras ir dievobaimingas kun. Jonas Tutinas. Jo pastangomis Vilniaus krašto ir Amerikos tikinčiųjų dėka buvo baigta statyti 1936 metais pašventinta bažnyčia. Vis dėlto ir kun. J. Tutinui nelemta buvo ilgai ganytojauti Pelesoje. Po metų įsisiautėjus lenkų administracijai prieš lietuvių, kun. Tutinas buvo ištremtas į nepriklausomą Lietuvą. Jo pareigas perėmė sumanus ir drąsus kun. J. Vienažindis. Pastarasis klebonas patyrė dar daugiau skriaudų, o ypač nuo lenkų ir bolševikų okupantų. Pirmiausiai po Antrojo pasaulinio karo metais jis buvo NKVD suimtas ir nuteistas ilgas metus kalėti. 1956 metais sovietinė valdžia uždarė Pelesos bažnyčią, ją išniekino, apgrėbė, sunaikino įrangą, vargonus ir pavertė kolchozo grūdų sandėliu.

Tik 1988 metais pelesiškiai atgavo savo šventovę. Lietuvos Kultūros fondas organizavo bažnyčios atstatymą. Lietuvos visuomenė, Sąjūdžiui, imonių kolektyvams remiant, 1989 m. rugsėjo 23 d. per šv. Lino atleidus Vilniaus arkivyskupas Julijonas Steponavičius pašventino šią bažnyčią. Po metų buvo paskirtas jaunas energingas klebonas kun. Petras Kastytis Kriščiukaitis. Kad ir nelengvomis sąlygomis naujasis klebonas sugebėjo atgauti daugumos parapiečių dvasinę ir tautinę samonę.

Lietuvos Kultūros fondas toliau tesia paramą Pelesos parapijai. Dabar pradėdami statyti parapijos namai – lietuvių krikščioniškas kultūros židyns. Renkamos aukos bažnyčios įrangai, vargonų išsigijimui. Kviečiame visus lietuvių paremti mūsų pastangas.

Izidorius Šimelionis
Lietuvos Kultūros fondo
pirmininko pavaduotojas

• **Candlelight Forum** teatre (5620 South Harlem Avenue, Chicago's priemiestyje Summit) iki birželio 7 dienos tikągiškiai Second City aktorai stato tris klasikinius vaikams skirtus pasakojimus: „Critters and Creatures“. Pirmasis – pamėgtasis rašytojo Mark Twain pasakojimas apie šokančią varlę. Programa pritaikyta vaikams ir jaunimui, bet sudomina ir suaugusius vaidintojų profesionalių talentų, dainomis, šviesų ir garso efektais bei muzikine pagyda.

Svečiuose – operos solistai iš Lietuvos

ADEODATAS TAURAGIS

Lietuvių Fondas, pažymėdamas savo gyvavimo ir veiklos 30-metį, yra numatęs surengti ciklą koncertų Čikagoje ir kituose Amerikos miestuose. Vienas tokių koncertų praėjusį sekmadienį įvyko Jaunimo centre – klausėmės Irenos Milkevičiūtės ir Vaclovo Daunoro dainavimo. Abu solistai gerai žinomi tiek Lietuvoje, tiek toli už jos ribų, tad nieko nuostabaus, kad klausytojų susirinko pilna salė. Iki Čikagos svečiai jau lankėsi Detroit'e ir Cleveland'e, o prieš akis – dar keturi atskirą koncertai, tarp jų New York'e (Weill Recital Hall at Carnegie Hall) ir net tolimajame/tolimajame? Los Angeles.

Koncerto programa iš pirmo žvilgsnio pasirodė gana marga – beveik dešimt autorių, gana nepanašūs vienas į kitą. Verdi ir Tallat-Kelpša, Bellini ir Indra, Liszt'as ir Bražinskas viename koncerte? Stilias ir interpretacijos požiūriu tokioje programoje daug nesuderinamų dalykų... „Išgelbėję“ tai, kad lietuvių ir italų autoriai (neskaitant epizodinio Liszt'o kūrinio) vieni nuo kitų buvo atskirti 15-os minučių pertrauka, tad į pirmąją dalį galima žiūrėti kaip į nedidelį lietuviškos muzikos koncertą, o o į antrąją kaip klasikinę.

Koncertą pradėjo pianistas Robertas Bekionis, paskambinęs tris Mikalojaus Konstantino Čiurlionio preliudus – op. 12/1, op.30/2 ir op. 20/3. Šia proga norėtuš priminti, kad gana gausus Čiurlionio muzikinis palikimas – pusketvirtą šimto kūrinių, įskaitant patius smulkiausias – ilgai buvo nesutvarkytas, atsirado painiavos numeracijose, chronologijoje ir t.t. Grupuoti fortepijoninės pjesės į ciklus (opusus) pirmoji emėsi kompozitoriaus jauniausioji sesuo, dar ir dabar tebegyvenanti muzikologė profesorė Jadvyga Čiurlionytė, kuri vieną kitą nebaigtą pjesę užrašė iš atminties – taip, kaip girdėjo brolio skambinamą. Vėlesniais metais atrastos tų kūrinių natos parodė, kad profesorės muzikinė atmintis neapgavo! Tačiau didžiausi nuopelnai, tvarkant Čiurlionio muzikos kūrinius, rengiant juos spaudai ir tyrinėjant, be abejonės, priklauso vienam žymiausiui

Irena Milkevičiūtė per Lietuvos Fondo suroštą koncertą kovo 15 dieną Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Tamulaičio nuotrauka

mūsų muzikologų – o dabar iškiliajam valstybės vyrui – profesorui Vytautui Landsbergiui. Jis kiekvieną kūrinių sunumeravo, pridėdamas ir savo inicialus. Tad šiame koncerte nuskambėjo trys preliudai buvo VL 249, VL 327 ir VL 277. Gaila, kad tai nepažymėta programėlėje – o jau laikas įprasti taip daryti, panašiai kaip kad Mozart'o kūrinių žymimi raidėmis K. arba KV (Koechel-Verzeichnis), Bach'o – BWV arba, amerikietiskai, S., Schubert'o – D., Vivaldi – RV ir t.t.

Lietuvos konservatorijos docentas Robertas Bekionis, pastaraisiais metais nemažai laiko paskyręs vargu ar pasiteisinusiai impresario veiklai (jo suorganizuotas Vilniaus „Teatro lirico“ politinės ir ekonominės sumaišties sąlygomis užgeso jau po pirmojo pastatymo...) labiau žinomas ne kaip solistas, o kaip

akompaniatorius – būtent šioje sferoje jis išsikovojęs platų pripažinimą. Tačiau jam, tarprespublikinio Čiurlionio konkurso laureatui, nesudarė sunkumų atnaujinti savo repertuarą anksčiau išmoktais mūsų muzikos klasiko kūrinių. Bekionis labiau linkęs į „šaltoką“, intelektualią Čiurlionio traktuotę (kas, beje, „užprogramuota“ pačioje muzikoje), tačiau kiek didesnis emocingumas interpretacijai nebūtų pakenkęs. Romantiškiausiai, kaip ir reikėjo laukti, nuskambėjo pirmasis preliudas, d-moll, audringiausiai – antrasis, o „oktaviniame“ trečiajame pasigiedau ryškesnio polėkio. Kontrastingų pjesių sugretinimas atidesniam klausytojui galėjo parodyti, kaip greitai evoliucionavo Čiurlionio muzikinis mąstymas: per ketvertą penktą metų jis nužengė tiek, kiek kitas per penkiolika dvidešimt... Na, bet tikriausiai ne apie tai galvojo publika, paviliota vokalo žvaigždžių...

Abu dainininkai, šiuo metu įžengę į savo kūrybinės veiklos zenitą, publikos tikrai neapvydė, nors, šalia liaupsų, jiems galima būtų pareikšti ir vieną kitą pastabą. Stėbėtina, kaip vienodai susiklostė Irenos Milkevičiūtės ir Vaclovo Daunoro kūrybinės biografijos: abu jie baigė Lietuvos konservatoriją, abu – profesoriaus Zenono Paulausko (dabar jau mirusio) mokiniai, abu Glinkos, Čaikovskio ir kitų tarptautinių konkursų laureatai (bene pats svariausias laimėjimas – Grand Prix, Vaclovo Daunoro iškovotas Toulouse'oje), abu tobulinosi garsiajame Milano operos teatre La Scala, abu mūsų konservatorijos pedagogai ir operos teatro solistai. Ar bereikia minėti, kad abu puikiai išstudijavo vokalo paslaptis, išlavino balsus? Tad visai nesistebiu, kad, kalbėdamas apie balso tembrą ir atlikimo temperamentą, *The New York Times* kritikas J. Horowitz Vaclovą Daunorą sugretino su Fiodoru Šaliapinu, o Ireną Milkevičiūtę, prieš keletą metų gastroluodama Varšuvoje su mūsų operos teatru, buvo pavadinta viena geriausių Normos vaidmens atlikėjų to paties vardo Vincenzo Bellini operoje.

Ir vis dėlto dainininkams turėčiau priekaištų dėl koncerto

rytuos

*Ir angelas praeis. Jo supintais plaukais
lašės lietus. Ir už mus kažkas pasimels.
Ir bus jau kitas ruduo. Ir kitais šlaitais
karvės be garso ateis. Tie tušti kibirai
taps pilniais ir melžėjų plaukais boružės
kops skliautuos. Tik tuomet atiduos
aušrą ežero gyliui rytuos.*

*Tamsų vienuolio abitą pakas šalna. Ir tada
lygiai kylanti mano ranka tavo kaklą
palies. Ir žiemos ištuštėjus širdis dar
stipriau suplazdės. Ir žemyno šaka vėl
pranyks rytuose. Ir rūke toliaregė žuvedra
įžvelgs valčių pilną dangaus. Ir ar bus,
kas užjauš šitą valandą, virsiančią
plėniais tuojau, aš tikrai nežinau.*

Violetai

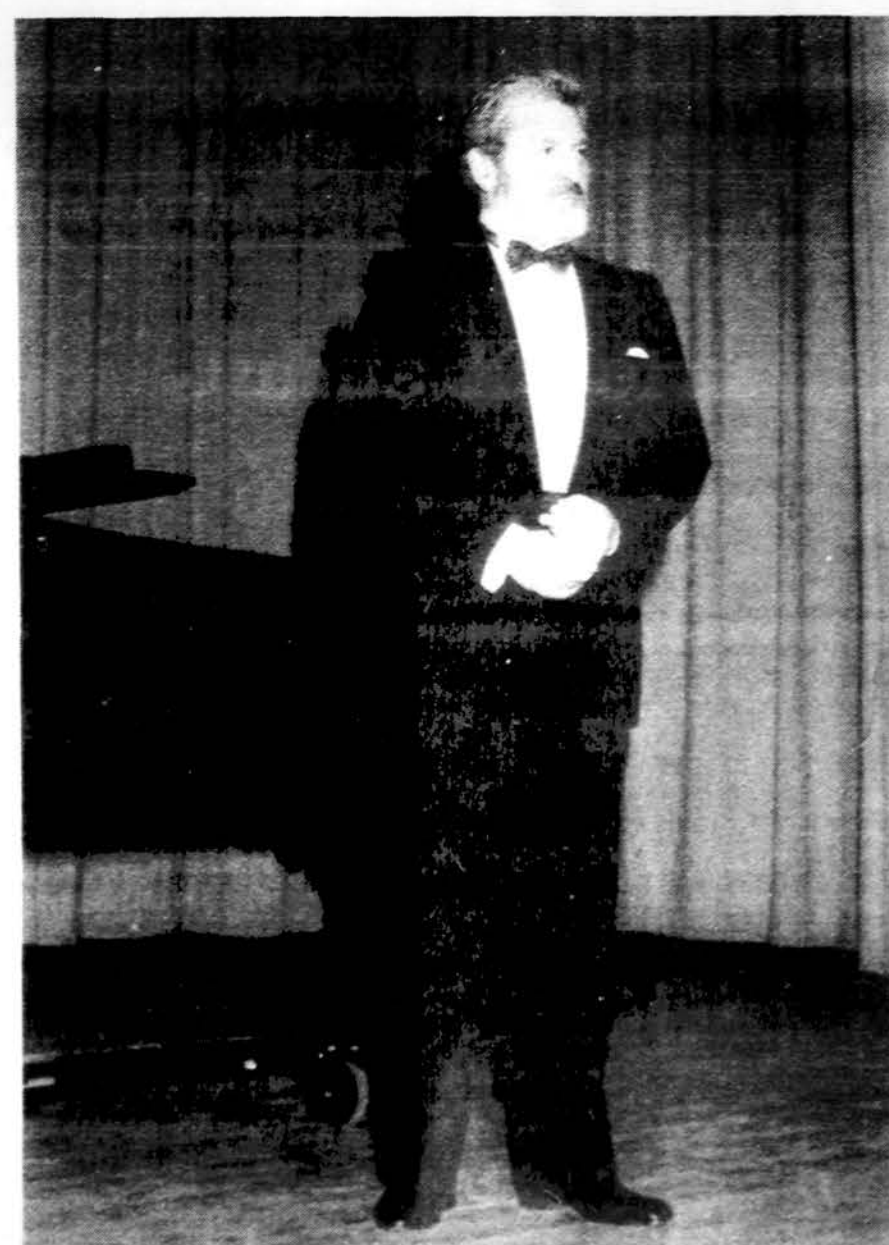
*Nieko daugiau. Tik šalnos lakštingala
suokianti prisikėlimą, tik laukinė
našlaitė, lūkuriojanti rytą. Nieko
daugiau, tik šviesa, stebinti veidą
per brėkšmai užtrauktas užuolaidas.*

*Nieko daugiau. Tik pėdos žemėlapiu
kopose, geležinkelio tinklas į rytus.
Nieko daugiau. Ir neverta įžvelgti
skurdo ribų: išblukus vasara lieka
žiemoti reklaminių greitkelių skyduos.*

*Nieko daugiau. Bet ar verta tikėtis?
Nevilties procesijos kopja apyaušrio
laiptais: artyn. Nieko daugiau.
Ar tikrai? Pakrantės smėlio pily
virpa tik gimęs, dar nenuplautas rytas.*

*Nieko daugiau. Valtys nuleidžia rankas
ir pravirka bitės šarmos apgultuos
aviliuos. Nieko daugiau. Tik taikingas
Miles Davis leidžia trumpam atsikvėpti
ir perversti šaltą lapą.*

pirmosios dalies repertuaro. Pristatomi kaip operos solistai, jie daugiau dėmesio galėjo skirti lietuviškai operinei muzikai, o išgirdome tik vieną vienintelę Eglės ariją iš Vytauto Klovos „Pilėnų“. Žinoma, galima būtų kaltinti ir kompozitorius, nes lietuviškų arijų, vertų platesnės muzikinės visuomenės dėmesio, kaip ir neturime... Na, o iš kitų kūrinių klausytojai bematant intuityviai išskyrė tuos (ir daugiausia jiems plojo), kurie pasižymėjo didesniu melodingumu, emocingumu ir buvo labiau pačių atlikėjų „sudvasinti“. Tad, be jau minėtos Eglės arijos, galima būtų pažymėti Vaclovo Daunoro padainuotas dvi dalis iš Algimanto Bražinsko „Benamio dainų“ (pirmojoje jaustas „greitos“ barkarolės bangavimas, o antrojoje išgirdau Gustav Mahler'io muzikos tolimas reminiscencijas). Nuotaikinga – tačiau kol kas reiktai girdimą – Juozo Indros romaną Salomėjos Nėries žodžiais „Saulė leidžiasi“ ir, žinoma, dainininkų bei klausytojų labai mėgstamą, tačiau niekaip „nenu-dainuojamą“ Juozo Tallat-Kelpšos romaną „Mano sielą šiandien šventė“. Abu pastaruosius kūrinius jautriai ir išimamai atliko Irena Milkevičiūtė. Neįmantriai, quasi-liaudiškai ji interpretavo ir Balio Dvariono dainą „Oi, užkilokit vartelius“ (žodžiai Justino Marcinkevičiaus) iš dabar jau užmiršto kino filmo „Kol nevelu“. Iš muzikos šiam filmui visa Lietuva gerai prisimena ir kitą dainą – „Macnas, macnas marių vandenėlis“, kurią dažnas užtraukia prie stiklėlio... Ar bereikia geresnio pavyzdžio priminti, kad talentingai parašytas kūriny – o Balio Dvariono muzika beveik visa tokia – išlieka, pergyvena savo kūrėją ir tampa „visų“ nuosavybe?

Vaclovas Daunoras Lietuvos Fondo surošto koncerto metu kovo 15 dieną Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Tamulaičio nuotrauka

Ir priešingai, šioje koncerto dalyje Daunoras padainavo dar vieną kūrinių, kurio – bent man asmeniškai – jau nebesinorėjo klausytis... Turiu omeny fragmentus iš Vytauto Jurgučio vokalio instrumentinio ciklo „Kareivio laiškas“ (jį buvo daugiau nei skelbtą programoje). Daunorui – pirmajam šio kūrinių atlikėjui – netrūko itaigumo ir įvairių vokalo niuansų (pavyz-

džiui, subtiliai buvo pereinama nuo dainavimo prie recitatyvo ir net šnekamosios kalbos), todėl daug kam šis kūriny pasirodė naujas. O iš tiesų jis parašytas prieš 26 metus! Tada, po premjeros, „Kareivio laiškas“ ne vienam klausytojui (tarp jų ir rašančiam šias eilutes) pasirodė įdomesni, naujoviškesni už kitus to meto opusus – dažnai „pilkus“, beveik džiui. Bet dabar, kai lietuvių

Julius Keleras

Julius Keleras

Jono Kuprio nuotrauka

*Ir žiemos atšaka bus pilna praeties. Ir už tavo
peties pilnatis išsities ir tuomet ties upokšnio
versmė aš dainuosiu tave, nors žinia tavo plaukus
palies daug anksčiau už mane. Ir užšalus varnėno
byla neaidės, tik žiemos atšaka bus pilna praeties.*

*Ir žiemos atšaka bus pilna praeties. Ar matai,
kaip drebės žilo aičio burna, tik maldaudama
alui ir duonai, ir žinau, nors vaizduot. Ylės,
kaip už svetimo miesto langinių budės suvartyti
nostalgijos vėjų fantomai. Ir žiemos atšaka bus pilna.*

*Ir žiemos atšaka bus pilna praeties. Nuvaryti
nuo bėgių sapnų ešalonai, nesulopytos skolos...
Ir lyg vėjo – malūnui pritrūksta vilties, ir
apanka diena, pustomoj pervažoj lieka juodi
semaforai. Ir žiemos atšaka bus pilna praeties.*

*Ir žiemos atšaka bus pilna praeties. Muzikos,
tavo bendrabičių zonos, tavo juoko ir ištrižo
sniego balkonuos. Mano rankos ant tavo peties,
vyno taurės, gaila, išlietos perniek ir stiklinės
Giedraičių nakties. Ir žiemos atšaka bus pilna.*

muzika praturtėjo talentingų jaunų autorių kūriniais, šis ciklas atrodo pasenęs, melodiškai blankus, pernelyg disonansiškas harmoniškai. Pagaliau jis „pralošė“ dar ir dėl to, kad buvo atliekamas tik su fortepijono pritarimu, o kompozitorius yra numatęs svarbias partijas ir mušamiesiems instrumentams.

O dabar įsiklausykime į tekstą:

*Čia aphasai, čia žemės
pakraštys,
čia tankiai ritasi per horizontą...*

Iš tiesų prisimena vaizdai, kurių liudininkais vilniečiai buvo ne taip seniai, įsimintiną sausio tryliką. Tačiau apie kokius tankus kalbama? Iš tolesnio teksto aiškėja, kad „veiksmas“ vyks ta 1945 metais („o už negrįžusius maldele sukaltės kas nors prie Elbės“), kad apdainuojamas „sovietinio“ kareivio humanizmas, meilė tėvynei ir pan. Ir štai šio kūrinių atlikimą Vaclovas Daunoras nelauktai dedikuoja (kaip pats paskelbė koncerte)... sausio tryliktosios aukų, t.y. beginklių žmonių, nepabūgusių stoti prieš sovietų tankus, atminimui! Kas tai – nesusiipratimas ar akibrokštas?

Ne šio rašinio paskirtis politikuoti, tad grįžtu prie koncerto antrosios dalies, kuri buvo tikra atgaiva klausytojams, ypač – klasikos mėgėjams. Išgirdome jau minėtą Normos ariją bei Verdi operų fragmentus: Zaccario ariją iš „Nabucco“, Da Silvos recitatyvą ir ariją iš „Ernani“, Leonoros ariją iš „La Forza del Destino“ („Likimo galios“) ir sceną-duetą iš „Don Carlo“. Kaip interliudą, veikiau skirtą dainininkų atokvėpiui, Robertas Bekionis paskambino Liszt'o „Meilės dainą“ vietoj programoje skelbtos Liszt'o parafrazės Verdi (Nukelta į 4 psl.)

Robertas Bekionis skambina Lietuvos Fondo suroštame koncerte kovo 15 dieną Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Tamulaičio nuotrauka

Mūsų Dainava visada

LEONAS NARBUTIS

Šiais žodžiais galima apibūdinti „Dainavos“ ansamblio koncertą, įvykusį Jaunimo centro didžiojoje salėje, Čikagoje, 1992 m. kovo 8 d. Turbūt visų dideliame nuste-bimui salė buvo pilna žmonių. Dabar tik menininkai iš Lietuvos susilaukia tokios garbės ir tai dar ne visuomet. Bet Čikagai dainavo „Dainava“.

Šiandieną „Dainavos“ ansamblis yra vienintelis aktyvus meninis vienetas, įkurtas dar Vokietijoje prieš 46 metus, pabėgėlių stovykloje, Hanau mieste. Po metų laiko kolektyve jau dainavo ir šoko apie 100 choristų ir šokėjų. Per penketą savo gyvavimo metų Vokietijoje „Dainavos“ ansamblis koncertavo daugiau kaip 300 kartų.

Jungtinėse Amerikos Valstybėse pirmasis „Dainavos“ ansamblio koncertas įvyko Čikagoje 1950 m. spalio 8 d. „Dainavos“ ansamblio pradininku laikytinas Vladas Adomavičius, 1945 metais suorganizavęs Hanau stovyklos chorą, kurį 1946 metais perėmė Bronius Jonušas ir jį perorganizavo. Jonušui vadovaujant, šis choras buvo pakrikštytas „Dainavos“ vardu.

Su ansambliu neužmirštamai yra surištas Stepo Sodeikos vardas. Jis ansamblių perėmė iš Broniaus Jonušo dar Vokietijoje ir jam vadovavo iki savų mirties 1964 metais Čikagoje. „Dainavoje“ dirbo muzikai Algis Šimkus, Petras Armonas, Audronė Simo-

Dalis „Dainavos“ ansamblio narių Washington, D.C. 1991 metų spalio mėnesį, kada ansamblis dalyvavo Šiluvos Marijos koplyčios 25 metų jubiliejaus iškilmėse, Nekalto Prasidėjimo tautinėje šventovėje, Amerikos sostinėje.

Ritos Likanderytės nuotrauka

naitytė-Gaižiūnienė, Aloyzas Jurgutis, Rasa Poskočimienė, o dabar Darius Polikaitis.

Kiekvienas dirigentas bandė įvesti savo muzikinius reikalavimus. Vadovaujant Broniui Jonušui, prie ansamblio veikė ir dūdų orkestras. Stepo Sodeikos vadovavimo metais, jau Amerikoje, „Dainava“ pasižymėjo didesnio pobūdžio koncertais: Čikagoje, Civic Opera rūmuose 1951 metais, New York'e — Carnegie Hall 1952 metais ir vėl Čikagoje

Orchestra Hall 1953 metais. Aloyzo Jurgučio vadovavimo laikais iš dainaviečių lūpų sklido valsu garsai. „Dainavos“ ansamblis dainavo jo parašytas operetas.

Šiandien dainaviečiai, 47-aisiais gyvavimo metais, turi jauniausią amžiumi dirigentą. Darius Polikaitis, kaip ir jo pirmtakai, bando ansambliui suteikti savitumą. Kad ir šiame koncerte, krito į akį neįprastas choristų sustatymas. Žiūrint į sceną, kairėje

sopranai ir altai, dešinėje tenorai ir bosai. Didysis Jaunimo centro pianinas choro priešakyje trukdė ne tik bendram choro vaizdui, bet protarpiais akompaniatorius Manigirdas Motekaitis viršydavo chorą pianino akordais. Ypač tai buvo galima pastebėti per pirmą dainą.

Atrodė, kad dirigentas per visą koncertą chorą bandė lyg ir pri-laikyti, neleisdamas jam plėtotis dainoje. Gal nepasitikėjimo jausmas jį lydėjo? Aplamai choras

yra susidainavęs ir dirigentas jį gerai valdo. Gaila, kad trūksta žemųjų vyrų balsų — tikrų bosų. Tai buvo galima pastebėti Guda-vičiaus dainoje „Kur giria ža-liuoja“.

Idomiai bandyta į programą įvesti ir deklamatorę — Jūrą Jankauskaitę. Ji savo užduotį atliko pasigėrėtinai. Skaityti poetai buvo perteikti taisyklinga lietuvių kalba, santūriai, be išsi-šokimų ar nereikalingo patoso.

Solistė Dana Stankaitytė, savo muzikinę karjerą pradėjusi „Dai-navos“ ansamblyje, jautėsi kaip namie. Gaila, kad su ansamblio palyda ji atliko tik vieną dainą — Budriūno „Mano protėvių žemė“ (Bernardo Brazdžionio žodžiai). Tikrai būtų buvę malonu išgirsti ir daugiau. Solinės dainos, jau ne kartą girdėtos, buvo atliktos be priekaištų.

Bevartydamas leidinį *Lietuvių meno ansamblis „Dainava“* dešimties metų veiklos sukaktį pažymėti, radau žodžius: „Jeigu mes, čikagiečiai, dar galime gėrėtis „Dainavos“ ansambliu, tai tik aciū tiems jauniems, nors neretai žiliems entuziastams, kurie lietuviškai dainai aukoja visą savo laisvąjį laiką ir ją vertina aukščiau už viską“. Šie tiesios žodžiai buvo pasakyti 1955 metais. Tą patį galima pakartoti ir šiandien. Tikimės, kad ir ateityje atsiras entuziastų, norinčių atiduoti bent dalį savo laisvalaikio. Dirigentas yra.

Koncertą surengė Jaunimo cen-tro valdyba. Visos pajamos ir ho-norarai buvo skirti Jaunimo cen-tro išlaikymui.

„Dainavos“ ansamblio valdybos nariai: (iš kairės) Rita Likanderytė, Danguolė Ilginytė, Juozas Vieraitis ir Yolanda Laas.

Ritos Likanderytės nuotrauka

„Dainavos“ ansamblis prieš iškilmės Nekalto Prasidėjimo tautinėje šventovėje, Washington'e, 1991 m. spalio 13 d.

Ritos Likanderytės nuotrauka

Povilo Tamulionio medžio darbai Lemont'e

Šiandien, kovo 21 dieną, 7:30 v.v., Lietuvių dailės muziejaus meno galerijoje, Lemont, Illinois, bus atidaryta skulptoriaus iš Lietuvos, Povilo Tamulionio, „Medžio darbų paroda“. Ji čia vyks iki kovo 30 dienos. Iki šiol paroda buvo eksponuojama Čiurlionio galerijoje, Čikagoje.

Povilas Tamulionis — liaudies meistras. Jis kuria, išeidamas iš liaudies skulptūros tradicijos. Nuo 1973 metų Povilas Tamulio-nis priklauso Tautodailininkų sąjungai Lietuvoje.

Parodoje matysime ir Pieta, ir šv. Jurgį, Didžiuosius Lietuvos kunigaikščius Kęstutį ir Vytautą. Droždamas Mariją ar šv. Juo-zapą. Povilas Tamulionis neap-

sirboja vien tradicine religine ju prasme: šv. Jurgis tai gėrio kova prieš blogį, Pieta — motina, ge-dinti Lietuvos miškuose pražuvu-sio sūnaus.

Skulptorius kuria ir monumen-talius darbus. Tai tokie, kaip „Eglė, žalčių karalienė“ Juod-krantėje, „Išoko oželis ir rūtų darželis“ netoli Panevėžio, ten pat „Vaidila“, koplytstulpis Bernar-dui Brazdžioniui pagerbti ir daug kitų.

Aplankiusieji parodą turės progą pamatyti ir vaizdajuostę, rodančią ir pasakojančią apie Povilo Tamulionio kūrybą. Iš pa-rodos sutelktos lešos yra skiria-mos Lietuvos Kultūros fondui.

Gintarė Uogintaitė

Dalis Povilo Tamulionio medžio darbų, kurių paroda šiandien, šeštadienį, kovo 21 dieną, 7:30 v.v. atidaroja Lietuvių dailės muziejus, Lemont'e.

Jono Tamulaičio nuotrauka

Salia išeivijos dailininkų darbų Čiurlionio galerijoje buvo eksponuoti ir svečio iš Lietuvos, dievdirbio Povilo Tamulionio medžio skulptūros. Tamulionis gimė ir augo Pasvalyje. Iš profesijos mechanikas, traktoristas, dirbęs su ekskavatoriais. Susi-domėjęs liaudies meistrų drožni-ais, pats pradėjo skulptuoti me-dį. Pirmuosius savo drožinius pardavinėdavo kolchozuose, po to vietinėse parduotuvėse. 1974 metais tampa liaudies meistru, nuo 1975 metų priimtas į Kauno kombinatą „Dailė“. Šis talen-tingas savamokslis sužavėjo čika-giškių savo dailių proporcijų fi-gūromis, kruopščiai išskaptuotų liepmedyje šventųjų ir Lietuvos didvyrių atvaizdais. Tamulionis godžiai imasi šios tematikos, nes iki šiol Lietuvoje buvo uždrausta, o jam visada, jo žodžiais tariant, ji buvo „prie dūšios“ — lietuviškos karalaitės, vaidilos, Sopulingosios Motinos, kunigaikščiai, šventosios Barboros, Juozapai, Kristoforai ir t.t. Vaidilos rankose įdėtos kanklės, šv. Juozapo — kūdikelis Jėzus, gediminaičiai — visi su barzdom. Jų veido išraiškos panašios, bet juk „jie ir buvo broliai“.

Liaudiškumo charakterį Tamulionis pabrėžia, imituodamas senųjų dievukų meistrų nesilai-kymą matavimo proporcijų. Jė-zaus kūnas ant Sopulingosios Mo-tinos kelių turėtų būti kaip suau-gusio vyro, bet Tamulionio pa-daromas mažesnis, „kad atrodytų esąs jos vaikas“, šv. Jurgio arklukas išdrožtas šuolio pozėje, o atrodo lyg būtų sustingęs ore, statiškas. Autorius taria: „Jis lietuviško būdo“. Tai ir yra mo-tyvai, kurie padaro liaudies meną tokį mielą ir širdžiai malonų. Tamulionio darbai labai simet-riški, dekoratyvūs. Marijos, malonių dalintojos, rankos su-silieja su iš jų sklindančiais spin-duliais, vyriškų figūrų barzdos visada taisyklingų šukuosenų.

Kai pasibaigs šis „dailusis“ Ta-mulionio medžio dirbinių laiko-tarpis, jis tikriausiai imsis ir kitų dvasinių polėkių, kurie, pavyz-džiui, skausmą išreikštų mažiau nušifuotomis faktūromis ar

žmogaus charakterio įvairovę pa-teiktų nepaslėptą po vienodai iš-skaptuotomis barzdomis. To ir linkėtina šiam gabiam ir be galo darbščiam lietuvių liaudies meno kūrėjui.

Algimantas Kezys

Svečiuose...

(Atkelta iš 3 psl.)

operos „Il Trovatore“ („Trubadū-ras“) temomis. Arijos iš anksty-vųjų Verdi operų, atliktos stilin-gai, emociškai, o neretai ir sub-

tiliai, buvo įdomios dar ir tuo, kad skamba gerokai rečiau, atsi-dūrusios kompozitoriaus garsiųjų šedevrų šešėlyje. Ir visai nepelny-tai! Jos kelia neeilinius vokalines technikos sunkumus (pavyzdžiui, žemos natos Zaccario arijoje), o

kartu yra turtingos meniniais atradimais, be kurių nebūtų gimusi „La Traviata“, „Rigo-letto“, „Otello“... Scenoje iš „Don Carlo“ ryškiai atsiskleidė daini-ninkų, ypač Vaclovo Daunoro, vaidybiniai sugebėjimai, o garsio-ji Normos kavatina Irenai Milke-vičiūtei leido pademonstruoti tikrą itališką bel canto, lanksčią frazuotę, laisvą melodijos alsavimą. Prisipažinsiu, jog esu girdėjęs p. Ireną atliekant šią ariją ir geriau: šį kartą jausta tam tikra įtampa aukštajame balso registre, pasitaikė netiks-laus intonavimo. Matyt, tą galima paaiškinti gastrolių įtampa ir nuovargiu. Gal dėl tos priežasties, taupydami balsus, solistai nepadainavo nė mažiausio kūrinėlio virš programos bi-sui. O gaila: karštai plodami, po kiekvienos arijos skanduodami „bravo!“ ir tikrai nuosirdžiai pasitikę dainininkus klausytojai tikrai to nusipelnė. Dabar jie liko šiek tiek apvilti.

Po koncerto svečiai iš Vilniaus buvo pagerbti „Seklyčioje“, vaka-rienės metu. Apie juos gražiai kalbėjo Lietuvių Fondui atstova-vusi Marija Remienė, daini-ninkas Stasys Baras, dr. Antanas Razma ir kiti, o atsakomąjį žodį tarė vilniečiai. Stasys Baras išpranašavo, kad Irena Milke-vičiūtė „dar melsis ir bus pa-smaugta“, tuo primindamas, kad ją išgirsime jau greitai įvyksiančioje Čikagos Lietuvių Operos premjeroje — Verdi „Otel-lo“. Matyt, ir Vaclovas Daunoras, atvykęs į JAV jau septintą kartą, nemano, kad tai paskutinė jo kelionė į šią šalį. Būtent taip — glaudžiau ir dažniau bendrau-dami — priartinsime vieną prie kitos abi Atlanto puses ir kartu, bendromis jėgomis puoselėsime lietuvišką kultūrą bei meną. Aciū Lietuvių Fondui Čikagoje, kad jis supranta ir remia šiuos tikslus.

ATTITAIŠYMAI

Vasario 15 dienos *Draugo* kultūri-nio priedo laidoje, pirmame puslapyje, antroje skiltyje turėjo būti: Leo-nardas (ne Anicetas) Šimutis. Kovo 14 dienos laidoje, ketvirtame pusla-pyje, nuotraukoje su Povilu Tamulio-niu ir Patricia Michalski turėjo būti Algis (ne Česlovas) Janušas.

Čiurlionio galerijoje, Čikagoje rengiamasi Povilo Tamulionio kūrinių parodai: Nijolė Pupienė, Leonas Narbutis, Jono Tamulaičio nuotrauka

Dalis Povilo Tamulionio medžio drožinių, eksponuotų Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, o dabar perkeltų parodai Lietuvių dailės muziejaus galerijoje, Lemont, Illinois.

Jono Tamulaičio nuotrauka